**CORPUSUL AFORISTIC LATIN:
SUMĂ A VALORILOR EXISTENȚIALE UNIVERSALE
ȘI DIDACTICĂ**

**Eugenia MINCU, Dorina MACOVEI,
Natalia ROTARU, Cristina NEGRU**

Institutul de Filologie Română „Bogdan Petriceicu-Hasdeu”, Chișinău

Rezumat. *Referindu-se la limba latină, unii cercetători o cataloghează ca fiind „o limbă moartă”, care îi salvează pe cei vii. Uzajul frecvent al corpusului aforistic savant (diverse domenii de activitate), popularizarea acestuia etc. demonstrează vitalitatea limbii latine, considerată model de formare științifică, personală și profesională. Aforismele și expresiile latine asigură statutul limbii latine ca „limbă de comunicare” prin excelență a valorilor existențiale universale. Didacticismul Dicționarului poliglot de aforisme și expresii latine (Autori: Eugenia MINCU, Dorina MACOVEI, Natalia Rotaru, Cristina NEGRU), preconizat a fi editat în 2022, constă în a ne învăța a gândi și a percepe realitatea (subiectivă, de altfel), în complexitatea și în sistemul „lucrurilor” din perspectiva spiritualității antice, a înțelege esența acestor „lucruri” ca sumă a realității, și Omul, personalitate, ca parte integrantă a acesteia.*

Cuvinte-cheie: *dicționar, corpus aforistic latin, valori universale, didacticism.*

Abstract. *Referring to Latin, some researchers call it a „dead language” that saves the living. The frequent use of the Latin aphoristic corpus (various fields of activity), its popularization, etc. demonstrates the vitality of the Latin language, considered a model of scientific, personal and professional training. Latin aphorisms and expressions ensure the status of the Latin language as a „language of communication” par excellence of universal existential values. The didacticism of the Polyglot Dictionary of Latin aphorisms and expressions (Authors: Eugenia MINCU, Dorina MACOVEI, Natalia ROTARU, and Cristina NEGRU), expected to be published in 2022, consists in teaching us to think and perceive the reality (subjective, by the way), in the complexity and in the system of „things” from the perspective of ancient spirituality, to understand the essence of these „things” as a sum of reality, and the human being, a personality, as an integral part of it.*

Keywords: *dictionary, Latin aphoristic corpus, universal values, didacticism.*

*Dacă vrem să înțelegem lumea de astăzi,
trebuie să înțelegem lumea antică, ale cărei valori
autentice sunt și constante ale spiritualității umane.
(Horia C. Matei)*

Argumentum et necessitas /Argument și necesitate (Introducere). *Lumea antică greco-latină reflectă prin excelență valorile existențiale umane și își asumă*

rolul de *Genus universalis* în reflectarea realităților vieții și „fără miracolul grec, sistematizat și transmis de geniul latin nu poate fi concepută spiritualitatea modernă” (Horia C. Matei, 1993, p. 15). Comuniunea om-univers dintotdeauna a fost reper de meditații asupra valorilor existențiale; omul (microuniversul) în toată complexitatea sa: corp, suflet, spirit.

Necesitatea elaborării acestui *dicționar* are la bază tendința actualului *homo socialis* de a actualiza cunoașterea *Genus universalis* a realității.

Omniprezente în variate domenii de activitate (filosofie, medicină, sociologie, științe juridice, politologie, didactică, beletristică etc.), aforismele savante reprezintă indicatoare de performanță intelectuală.

Prin tematica sa, dicționarul este destinat Omului de toate vârstele (copii, maturi etc.), de toate profesiile, implicat în multiplele activități, inclusiv în cele de a învăța și de a cunoaște etc.

Didacticismul *Dicționarului poliglot de aforisme și expresii latine* constă în a ne învăța a gândi și a percepe realitatea (subiectivă, de altfel), în complexitatea și în sistemul „lucrurilor” din perspectiva spiritualității antice, a înțelege esența acestor „lucruri” ca sumă a realității, și Omul, personalitate, ca parte integrantă a acesteia.

Dicționarul poliglot de aforisme și expresii latine cuprinde peste 3000 de aforisme și expresii latine (cu puncte de plecare în realitățile antice, medievale etc.) care, prin valoarea lor expresivă, oferă strălucire și eleganță comunicării, în general.

Totuși, reutilizate și remodelate conceptual, sunt susceptibile a forma și a pune în funcțiune terminologii domeniile: *In flagranti*, *In flagrante delicto* / *În flagrant delict*; *Actio civilis* / *Acțiune*, *Act civil* (științe juridice); *Ad usum* / *După obicei* (științe juridice), dar și *Ad usum (internum, externum)* / *Pentru uz (intern, extern)* (medicină) etc.; altfel spus, are loc fenomenul de terminologizare a corpusului aforistic savant.

Așadar, revalorificarea spiritualității antice, conservate în corpusul aforistic savant, este obiectivul prezentei lucrări lexicografice: actualizarea aforismelor și a expresiilor latine, echivalarea acestora în limbile română, engleză, germană, franceză, spaniolă, italiană, rusă, bulgară (dată fiind poziția inter-/translingvistică a aforismelor și a expresiilor latine), propunerea unor abordări ale corpusului aforistic din perspectivele ontologică, gnoseologică, deontologică, identificarea criteriilor de clasificare a corpusului aforistic etc.

***Sententiae aeternae* / *Sentințe eterne*.** Considerăm tridimensionalitatea ontologică, deontologică, gnoseologică esențială în înțelegerea spiritualității valorilor autentice general umane.

Dimensiunea ontologică. Termenul *ontologie* (< gr. *on*, *ontos* „a fi, ființă” + < gr. *Logos* „cuvânt, știință, studiu” (secolul al XVII-lea, paternitate – Rudolfd

Goclenius (<https://ro.wikipedia.org/wiki/Ontologie>) „esența ființei”, „ființa în ceea ce există” sau „existența ființei și a lucrurilor”.

Dimensiunea ontologică, în abordarea corpusului savant, se axează pe conceptele:

- *Res, rei, f* „lucru” versus *unus, i, m* „unul”, *homo, inis, m* (*individuum, i, n*): *Natura rerum / Natura lucrurilor; Homo res sacra homini / Omul este ceva sfânt pentru om; Omnia mea mecum porto / Tot ce-mi aparține port cu mine* etc.

- *Ens, entis, n* „existent, existență” - *vita, ae, f* „viață”, *mors, mortis, f* „moarte”: *Ego sum qui sum / Eu sunt cel ce sunt; Non est vivere, sed valere vita / Esența vieții nu constă în faptul de a exista, ci de a rezista; Sapientia ars vitae est / Înțelepciunea este arta vieții; Sæpe ne utile quidem est scire quid futurum sit / De multe ori nu e bine să-ți cunoști soarta* etc.

- *Verum, i, n* „adevărul” și *deus, i, m* „zeu”, *universus, i, m* „univers”: *Vincit omnia veritas / Adevărul învinge totul; Nihil sine Deo / Nimic fără Dumnezeu* etc.

Dimensiunea gnoseologică presupune „cunoașterea lucrurilor și felul cum le percepem” și este în opoziție cu dimensiunea ontologică, care face referire la „lucrurile în sine”. *Gnoseologia* (< gr. *gnosis* „cunoaștere + < gr. *logos* „cuvânt, știință, teorie”) are în vizor cunoașterea umană și se referă la conceptele:

- *Res, rei, f* „lucru”: *homo, inis, m* (*individuum, i, n*): *Homo doctus in se semper divitias habet / Omul învățat are întotdeauna averea cu sine; Quidquid discis, tibi discis / Orice ai învăța, înveți pentru tine*.

- *Cognosco, ere* „a cunoaște” - *cognitionis* „cunoștințe”: *Ad cogitandum et agendum homo natus est / Pentru cugetare și pentru acțiune este născut omul; tot aici menționăm, cunoașterea endocentrică („cunoașterea de sine”): Nosce te ipsum / Cunoaște-te pe tine însuși; Imperāre sibi maximum impērium est / A-ți porunci ție însuși este cea mai mare putere* etc. și **cunoașterea exocentrică** („cunoașterea noului”).

Adiacența sferelor de cunoaștere generează caracterul interdisciplinar al corpusului aforistic savant. În funcție de aria de utilizare a formulelor savante (în funcție de domeniu, context etc.), deosebim:

a) Aforisme și expresii latine consacrate: *Rubor, tumor, calor, dolor et functio laesa / Roșeață, tumefacție, căldură (temperatură ridicată), durere și agravarea funcției* etc. – medicină.

b) Aforisme și expresii latine interdisciplinare: *Ignorantia non est argumētum / Ignorarea (= nepregătirea temelor) nu este un argument; Sensu stricto / În sens strict; Sensu largo / În sens larg; Ab origine / De la origini; Modus vivendi / Mod de viață; Dictum-factum / Zis și făcut* etc. – medicină, lingvistică, filosofie, ziaristică etc.

● *Doceo, docere* „a învăța, a instrui, a transmite cunoștințele”: *Nulla aetas ad discendum sera/ Nici la o vârstă a învăța nu este târziu; Docendo discimus/ Învățând pe alții, învățăm și noi.*

Aceste aforisme și expresii se mai numesc didactice, formulele savante, „un spațiu” concis, în care spiritul și inteligența conviețuiesc (Butiurca, 2015, p. 25) și care **sunt o formă de didactică umană.**

Dimensiunea deontologică. *Binele* și *frumosul* sunt categorii estetice care pun baza normelor de conduită general umane și care cultivă calitățile de bonom. Deontologia se consideră „știință a datoriei și a obligațiilor morale”.

● *Bonum, i, n* „binele”: *Bene habit/ E bine; Summum bonum/ Binele suprem* etc.

● *Pulchrum, i, n* „frumosul”: *Pulchre, bene, recte!/ Frumos, bine, corect!; Pulchra res homo est si homo est/ Frumoasă ființă este omul, dacă este om* etc.

Etica și deontologia sunt omniprezente în sistemul de relație:

1. **om-mediul natural:** *In scientia naturali principia observationibus confirmari debent / În științele naturale principiile trebuie să fie confirmate prin observații.*

2. **om-mediul social:** relații interpersonale, nivel uzual: toleranța – *De gustibus et coloribus non disputandum/ Gusturile și culorile nu se discută; cumpătarea: Si tacuisses, philosophus mansisses/ Tăceai, filosof rămâneai; dragostea de om: Amor gignit amorem/ Dragostea atrage dragostea* etc., dar formează și un brâu de apărare în conduită: *Fide, sed qui fidus, vite/ Să te încrezi, dar nu în oricine* etc.

Spiritus et communicatio / Spirit și comunicare (Concluzii). Referindu-se la limba latină, unii cercetători o cataloghează ca fiind „o limbă moartă”, care îi salvează pe cei vii. Uzajul frecvent al corpusului aforistic savant (diverse domenii de activitate), popularizarea acestuia etc. demonstrează vitalitatea limbii latine, considerată model de formare științifică, personală și profesională.

Aforismele și expresiile latine asigură statutul limbii latine ca „limbă de comunicare” prin excelență a valorilor existențiale universale.

Referințe bibliografice:

1. BUTIURCA, Doina. Lingvistică și terminologie. *Hermeneutica metaforei în limbajele specializate*. Iași: Institutul European. 2015. 244 p.
2. MATEI, Horia. *O istorie a lumii antice*. Chișinău: Universul, 1993. 408 p.
3. <https://ro.wikipedia.org/wiki/Ontologie>.

Notă: Articolul a fost realizat în cadrul proiectului de cercetare 20.80009.1606.01 *Valorificarea științifică a patrimoniului lingvistic național în contextul integrării europene*, Institutul de Filologie Română „B. P.-Hasdeu” al MEC.